

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

ВИПУСК 101

31 січня 2024 р.

м. Переяслав

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

31 січня 2024 року

Вип. 101

Збірник наукових праць

Переяслав – 2024

УДК 001+37(100)

ББК 72.4+74(0)

Т 33

Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2024. Вип. 101. 318 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В. П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л. М. – кандидат географічних наук, доцент

Гузун А. В. – кандидат біологічних наук, доцент

Євтушенко Н. М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С. М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент

Руденко О. В. – кандидат психологічних наук, доцент

Садиков А. А. – кандидат фізико-математичних наук, доцент (Казахстан)

Склярєнко О. Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Халматова Ш. С. – кандидат медичних наук, доцент (Узбекистан)

Юхименко Н. Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій

©Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

©Рада молодих учених університе

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В УКРАЇНІ

В даній статті розглянуто ключові категорії гендерної соціології, проаналізовано основні проблеми, що пов'язані з гендерною рівністю в Україні. Досліджено сучасний стан та окремі тенденції у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Ключові слова: гендер, маскуліність, фемінність, сексизм, патріархат, біархат, гендерна рівність.

Вважається, що вперше термін «гендер» був запроваджений у науковий обіг американським психоаналітиком Робертом Столлером у праці «стать і гендер: про розвиток мужності та жіночності» (1968 р.). «Гендер» він розглядав як поняття, що виражає психологічні, соціальні, культурні особливості, незалежні від тих, що тлумачать біологічну стать.

Отже поняття «гендер» означає соціальне очікування від представників кожної статі. Але, на відмінну від поняття «стать», воно стосується не біологічних особливостей, за якими різняться чоловіки та жінки, а соціально сформованих рис. Тобто якщо зі статтю пов'язані лише фізичні відмінності будови тіла, то з гендером – психологічні, соціальні, культурні відмінності між чоловіками та жінками.

Не пов'язані з біологічною статтю поняття «маскуліність» (лат. *masculus* – чоловічий) та «фемінність» (лат. *femina* – жінка). Вони позначають відмінні психологічні характеристики, історично сформовані особливостями культури певного суспільства. Маскуліність асоціюється з активністю, незалежністю, самовпевненістю, а фемінність – із залежністю, не сміливістю, сентиментальністю. Вищий рівень споріднення рис маскуліності та фемінності, досягнутий однією особою, свідчить про її андрогінність. Андрогінна особа має більший вибір варіантів моделювання поведінки, є гнучкішою щодо соціального пристосування.

Термін «сексизм» був запроваджений феміністами за аналогією з расизмом і означав систему установок, що виправдовують соціальну нерівність жінки посиленням на корінні вади жіночої природи, нібито нездатної до соціальної творчості. У наш час термін «сексизм» набув більш широкого значення і вказує на дискримінацію за статевими ознаками як жінок, так і чоловіків. Як соціальне явище, сексизм завдячує патріархату. На початку 90-х років ХХст. професор соціології Сільвія Волбі (США) дала визначення поняття «патріархат» як системи взаємопов'язаних соціальних структур, за допомогою яких чоловіки пригнічують та експлуатують жінок. Одна із представниць фемінізму – американка К. Міллет вважає, що патріархальними були всі історичні цивілізації. Адже під орудою чоловіків завжди були армія, індустрія, технологія, освіта, наука, політика і фінанси – усе, з чого складається влада. Сучасні суспільства теж патріархальні, відрізняються лише ступенем та особливостями соціальної нерівності, зумовленої соціальним статусом чоловіків і жінок, тобто гендерних нерівностей.

На відмінну від патріархату, біархат є формою суспільного устрою за якого чоловіки та жінки мають рівне становище в суспільстві. Він тісно пов'язаний з гендерною симетрією.

Гендерна рівність означає, що всі людські істоти мають свободу для розвитку своїх особистих здібностей та свободу вибору без обмежень, пов'язаних із жорстко закріпленими гендерними ролями. Тобто різна поведінка, прагнення та потреби жінок і чоловіків враховуються, оцінюються й підтримуються рівним чином. (Європейська Комісія, 2004).

Рівність не означає, що жінки та чоловіки стануть однаковими, але права, обов'язки та можливості жінок і чоловіків не залежатимуть від того, народилися вони жінками чи чоловіками.

Рівність між жінками та чоловіками розглядається як питання прав людини та як необхідна умова і показник сталого людиноцентричного розвитку.

Забезпечення гендерної рівності є серйозним ресурсом економічного та соціального розвитку та безпеки, який в Україні поки що використовується недостатньо.

Національна соціальна сервісна служба України, як центральний орган виконавчої влади, реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, зокрема, з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

До основних завдань Нацсоцслужби у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків належить:

- участь у розробленні заходів, спрямованих на забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;
- підготовка пропозицій щодо формування Національного плану дій стосовно впровадження гендерної рівності;
- узагальнення виконання державних програм з питань гендерної рівності;
- здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контроль за дотриманням гендерної рівності під час вирішення кадрових питань у центральних і місцевих органах виконавчої влади;
- організація навчання державних службовців з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- підготовка разом з іншими центральними органами виконавчої влади науково обґрунтовані пропозиції щодо забезпечення гендерної рівності;
- організація в установленому порядку проведення наукових та експертних досліджень з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- проведення моніторингу та узагальнення результатів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життя суспільства;
- облік випадків дискримінації за ознакою статі, узагальнення інформації про такі випадки, внесення пропозицій щодо їх усунення;
- вжиття заходів для скасування дискримінаційних норм, виявлених за результатами гендерно-правової експертизи законодавства.

Ситуацію в галузі гендерних відносин прийнято оцінювати за допомогою Індексу гендерної нерівності. Вперше Індекс був представлений Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму в Женеві в 2010 році і використовувався Організацією Об'єднаних націй в доповіді про людський розвиток з 2010 року.

Індекс гендерної нерівності (англ. Gender Inequality Index) – інтегральний показник, який відображає нерівність у можливостях досягнень між чоловіками і жінками в трьох вимірах: репродуктивне здоров'я, розширення прав і можливостей, а також на ринку праці – економічна активність жінок та чоловіків.

За роки незалежності Україна більше ніж вдвічі покращила ситуацію з Індексом гендерної нерівності: в 1991 році він становив 0,472, а в 2021 році – 0,200, з такими показниками Україна посідає 35 місце у світі за значенням показника гендерної рівності.

Індекс позначається числами від 0 до 1: нуль – повна рівність статей за всіма показниками, одиниця – повна нерівність.

Індекс, як уже зазначалось, розраховується за трьома основними категоріями: охорона жіночого репродуктивного здоров'я, громадянські права

Індекс жіночого репродуктивного здоров'я розраховується двома коефіцієнтами. Один із них – коефіцієнт материнської смертності: кількість материнських смертей на 100 тисяч живонароджених. В 1991 році в Україні цей показник становив 44.

З того часу показник знизився майже втричі і останні роки (2017-2021) тримається на позначці 19 смертей на 100 тисяч народжених дітей.

В Індексі жіночого репродуктивного здоров'я враховується також підліткова народжуваність – кількість пологів серед дівчат віком 15–19 років на 1000 жінок цього віку.

У 1991-1993 роках в Україні цей показник перевищував 60 пологів на тисячу дівчат, а потім почав знижуватися.

В 2018 році в Україні було 19,6 пологів на тисячу неповнолітніх, в 2019 році – 16,5, в 2020 році – 15,3 (найнижчий показник), в 2021 році – 15,6 [4].

В Індексі прав та можливостей жінок і чоловіків враховується, по-перше, відсоток громадян віком від 25 років, які здобули як мінімум середню освіту. У 1991 році 76,5% жінок та 84,4% чоловіків мали хоча б середню освіту.

Наразі ситуація обернулася на користь жінок: станом на 2021 рік 96,2% українок мали як мінімум середню освіту проти 95,8% чоловіків.

Крім того, у другій категорії враховується частка місць жінок та чоловіків у парламенті. Цей показник залишається доволі низьким протягом усієї Незалежності України. Наприклад, у 1991-1998 роках у Верховній раді було лише 3,8% жінок-нардепок. Далі ситуація покращувалась, але прогрес у досягненні гендерної рівності в парламенті не можна назвати стабільним.

Наразі у Верховній раді рекордна кількість жінок-депутаток – 20,8% [4].

Індекс економічної активності оцінюється рівнем зайнятості жінок та чоловіків віком від 15 років. В Україні цей показник завжди був приблизно на одному, невисокому рівні. Так, у 1991-1999 роках працювало 53% і більше жінок працездатного віку.

У 2000-2009 роках цей показник опустився нижче за 53%, після 2013 року – нижче за 51%.

Станом на 2021 рік в Україні працювали 48,1% жінок працездатного віку проти 63,6% чоловіків [4].

Незважаючи на наявність міжнародних і національних нормативно-правових актів, що покликані вирішувати проблеми гендерної нерівності на ринку праці, міжнародні організації і далі наголошують на актуальності гендерної проблематики в Україні. Брак послідовності, системності та злагодженості спільних зусиль державних інституцій і організацій громадянського суспільства перешкоджає досягненню значних зрушень у подоланні гендерної нерівності.

Зокрема, згідно з Global Gender Gap Report, який щороку випускає World Economic Forum, гендерний розрив за 2022 р. в Україні становив 29 %. Це означає, якщо чоловік заробляє 100 грн, то за аналогічну роботу жінка такого самого рівня компетенцій та освіти отримує лише 71 грн. В індексі гендерного розриву Україна перебуває на 81-му місці зі 147 досліджуваних країн. Дослідження також свідчить, що в Україні цей показник минулого року погіршився на 0,7 % [5]. Таким чином, для українського суспільства проблема гендерної нерівності досі актуальна.

Так, гендерна нерівність у соціально-трудових відносинах за ознакою статі виявляється, здебільшого, через нерівні можливості отримання професійної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки, зокрема отримання практичного досвіду; необґрунтовану різницю в оплаті праці та можливостях кар'єрного зростання між чоловіками та жінками; а також у безпідставних відмінностях в умовах праці та організації робочого часу, вимогах до найму на роботу.

Однією із причин такої ситуації є нерівномірний розподіл домашніх обов'язків, який часто спонукає жінок обирати чи переходити на менш оплачувану роботу але з можливістю мати більше вільного часу. Існує гендерний стереотип щодо того, що саме жінки повинні займатися домашніми справами та вихованням дітей. У результаті цього жінки заробляють менше й витрачають на домашню роботу вдвічі більше часу, ніж чоловіки.

У воєнний час така тенденція значно погіршилась, оскільки на тлі воєнних дій і значного зростання кількості та складності побутових питань (зокрема відсутності електричної енергії, води, зв'язку, руйнації житла тощо) жінки змушені віддавати перевагу справам, що пов'язані із виживанням домогосподарств, а це часто призводить до відмови від власної кар'єри та інших способів самореалізації. Зазначене стосується передусім тих сімей, які залишилися в Україні й в яких чоловіки мобілізовані, загинули чи отримали тяжкі травми.

Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації

Попри позитивні тенденції у галузі гендерної рівності, за словами експертів, ключові виклики полягають у тому, що в суспільстві досі поширені стереотипи щодо жінок і чоловіків у політиці, прийнятті рішень, економіці та сім'ї, існують горизонтальна та вертикальна гендерна сегрегація на ринку праці, а також диференційований негативний вплив війни на жінок і чоловіків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Городяненко В.Г. Соціологія. Київ: Академія, 2002. 560 с.
2. Гук Л.П., Котурбаш О.Р. Соціологія: навч.-метод.посіб. Київ: Аграрна освіта, 2010. 173 с.
3. Дар'я Прокопій. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>
4. Індекс гендерної нерівності в Україні та Європі. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/08/infografika/suspilstvo/indeks-hendernoyi-nerivnosti-ukrayini-ta-yevropi>
5. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2022/digest/>

